

maradjunk -- csak hirdetőiknek laikus voltát mutatják, hiszen dogmákat egy tudomány sem képviselhet.

Ha eltekintünk Moór tévedéseitől és végérvényes igazságokat kijelentő hangnemétől /melyet bizonyos mértékig érthetővé tesznek a Melich által rászórt vádak és a Magyar Nyelv elzárkózása cikkének közlésétől, vö. BolgSzláv 42/, megszívlelendők azok a sorai, melyekben az általa neovámbérizmusnak nevezett irányzat szerinte nyelvészeti formalista módszerét bírálja. Bár a formai megfelelés is fontos /ezt Moór impliciten elismeri/, legalább ilyen fontos a történeti, etnikai és archeológiai szempontok bevonása is a tulajdonnevek etimologizálásába. Ennek a komplex vizsgálati módnak hangsúlyozása Moór Elemér érdeme.

A vita során még további cikkek születtek, ám általánosítható módszerbeli tanulsággal ezek már nem szolgálnak /Németh: MNy. XXXIII, 216--21; Mészáros: NÉNy. IX, 224--6; Moór: NÉNy. IX, 234--6/.

HEGEDŰS ATTILA

KÖRNYEZETVÉDELEM ÉS UTCANÉVADÁS

1. Előttem fekszik a kolozsvári magyar polgárok 1453-ból való összeírása, s benne jó ötszáz év távolából ilyen utcanevek: Monostor wcza, hyd wcza /Híd utca/, Magyar wcza, Fazokas wcza, Zena wcza /Széna utca, később Szén-utca/ régi németnyelvű irományokban Heugasse, Farkas wcza, Platea Regis /azaz Király utca/, Zebeu wcza /Szeben utca: a Nagyszeben azaz Torda felé menő út /megjelent a Történelmi Tár 1882. évfolyamában/. Aki valamennyire ismerős Kolozsvárral, s beszéli anyanyelvi szinten a magyart, nem hiszem, hogy ne tudná betájolni Erdély egykori fővárosában e neveket. A magyar történeti utca, hely- és helységnévanyag közép-keleteurópai sajátossága éppen egyességége, több évszázados múltja és a napjainkig tartó folytonosság /legalább is a szájhagyomány szintjén/. Ez a folyto-

nosság jól megfigyelhető a régi budai városmagban, ahol a várfalon belüli utcák és terek jórészt több évszázados névadási hagyományt őriznek: Dísz-tér, Uri utca, Fortuna-utca, Szent-háromság-tér, Országház utca, Bécsikapu tér. Igaz ugyan, hogy az 1950-es években az Uri utca neve ellen megindult egy támadás-sorozat, de a változtatást névtudományi szakembereknek szenvtelen érvek fölsorakoztatásával sikerült meggátolniuk. A Budai Vár utcáinak névfolytonossága azonban sajnálatosan egyedülálló. Igen ritka ma magyar nyelvterületen az olyan település, melynek utcanévanyaga több évszázados hagyományokat őriz. Márpedig a többé-kevésbé múlt nagyságokhoz és fontos eseményekhez, évszámokhoz kötött utcanévek történelmünk tanúsága szerint nem hosszúéletűek. Eszterházát jó harminc éve Gerőfalvá-ra akarták keresztelni. E helyett a régi, Árpád-kori Fertőd nevet ajánlotta Melich János és Pais Dezső. E név így maradt, s ma is megvan.

2. Napjainkban, amikor a környezetvédelem egyre erősebben előtérbe kerül, s a természeti táj védelme mellett egyre gyakrabban szó esik egy-egy ház, házsor, városrész jellegének megőrzéséről, fölmerül a szellemi tájegység, a név megőrzésének fontossága. A jól megválasztott utcanév ugyanis eligazító-jellegű. A Pozsonyi út valamikor valóban a Pozsony felé menő út volt, s ha ezt átkereszteljük akár azért, mert Pozsony neve ma már hivatalosan más, akár azért mert új viselője érdemeit így akarjuk kidomborítani, egyik természetes irányjelzőnket tüntetjük el. Megbontunk így egy olyan rendszert, amelynek már a múlt században -- akkor is „hazafias fölbuzdulásból” örök névváltoztató-hivatalnokaink nekiestek. Kolozsvárott például még a múlt század második felében a jó ötszáz éves Híd utca nevét Ferencz József utca-ra keresztelték. Pedig az állomásról a Fő-tér felé menet az utcanévadó híd megszépülten ma is megvan. Mondanom sem kell, hogy azóta a Híd utca ismét legalább három átkeresztelésen esett át. A negyedet azért a kolozsvári költő, Kányádi Sándor, ma is Hídelve /azaz Hídon túli terület vő. Erdőelve > Erdély/ néven emlegeti.

Mi a helyzet olyan, századunkban született utcanevekkel mint a Kolozsvári, Késmárki és a Nagyszöllős utca? Ezek ugyanis Budapesten 1920 után, az I. világháborút követő békekötés nyomán keletkeztek. Aligha mondhatja valaki, hogy ez az utcanév típus nem újabbszerű események nyomán jött létre. E nevek funkciója mégsem lebecsülendő. Egy-egy budapesti kerületben egymás mellett jelentkezők. Magam például az Előpatak utcá-ban lakom, de itt található a Brassó, Cenkhegy, Háromszék és Udvarhely utca is egymás közelében. Így annak, aki némi történeti és jelenkori földrajzi ismeretekkel rendelkezik, könnyen csoportosítható: erdélyi helynevek. A Nagyszöllős, Radvány, Beregszász, Késmárki és a Homonna utca is egy kerületben van, ha nem is mindig egymás közelében. Tehát az a taxis, aki tudja, hogy mindezek felvidéki magyar városnevek, könnyebben el tud igazodni Budapesten /márpedig egyre több értelmiségi taxist találni manapság Magyarországon/.
Vö. Hajdú Mihály: Budapest utcaneveinek névtani vizsgálata. Akadémiai Kiadó Budapest 1975/. Ebben az utcanév-csoportban van olyan típus is, amelyik a város különböző területein előfordul: pl. több Kolozsvár utca is van a fővárosban. Ezt az egyik magyar nyelvész a Magyar Nemzetben helytelenítette is. Érdekes, hogy neki éppen ez a névismétlődés tűnt fel. Ő változtatást javasol, ami meg is történt. Szegény taxisok! Magam inkább a Kolozsvár-Házsongárd, Kolozsvár-Hídelve, Kolozsvár-Belváros-típusú névkiegészítést ajánlom /Cikkemet a Magyar Nemzet rövidítés nélkül, becsületesen le is közölte /Az utcanévadás felelőssége 1984. február 2. 12. lap/, s a Névtani Értesítő 1983/8. száma átvette. Elvileg azt sem tartom lehetetlennek, hogy több budapesti kerületben ismétlődő olyan utcanevek esetén, amelyek a magyar nyelvterület peremvidékére, idegennyelvű környezetbe került városok nevét őrzik, az évszázados magyar név mellé az új hivatalos idegen név is kötőjellel odakerüljön. Ez azonban egyelőre olyan felszisszenést okozhat a mai magyar közvéleményben, ami miatt nem csodálkozom, ha e lehetőséget az illetékesek még csak nem is latolgatják. Ennél azonban sokkal rosszabb megoldás a névváltoztatás. Úgy látom ezzel most csínjén bánunk.

Hol adjunk új utcanevet? Új lakótelepeken. Igen helyes volt Bárczi Géza és Pais Dezső nyelvészeknek új lakótelepen adni utcanevet. Ettől nem lettek kisebbek. Biztos vagyok benne, hogy egyikük sem örült volna annak, ha valamelyik kisebbségbe került városnevünket törölték volna el utcájuk nevével. E hagyományt jó lenne folytatnunk, s azon sem ártana elgondolkodnunk: nem lenne-e jobb eseményekről, intézményekről, szervezetekről, hadseregekről elkeresztelt utcaneveket épülő és már nem is olyan egyhangú új városrészekbe helyezni, ahol a megváltozott valósághoz az új formákhoz jobban illenek. Senki sem mondhatja akkor, hogy az új név nem illik környezetébe. Különbözik Párizs középkori magjában a több évszázados utcanevek megvannak, a soproniak pedig nemrégiben állították vissza egyik terük egykori nevét /vö. Kálmán Béla: A nevek világa. Budapest 1967: 181/. Különbözik e kérdésben szakmai körökben nem vagyok egyedül véleményemmel. Érdemes megemlítenünk, hogy északi rokonainknál, a finneknél egyetemi szinten kinevezett professzor foglalkozik e kérdésekkel, az akadémiai kutatás szintjén pedig külön névkutató részleg van. Örvendetes, hogy újabban magyar szakembert is megkérdeznek névváltoztatás esetén, a jó hagyomány mellett kemény kiállást azonban joggal elvárhatja tőlük a közvélemény.

3. Milyen változásokra számíthatunk a jövőben utcanévadási rendszerünkben? Ha bizonyos kiemelt környezetvédelmi, városépítési tervek folytatódnak /márpedig minden jel arra mutat, hogy ez iránt megvan az igény/, a magyar anyanyelvűek érdeklődése ezzel párhuzamosan egyre erősödik több évszázados /s nem időleges divatot kiszolgáló/ utcaneveink iránt. Talán elérkezik az az idő is, amikor rendeletileg védetté nyilvánítják egy-egy történelmi városmag több évszázados utcanévanyagát, a közelmúlt vélt vagy valós személyiségei pedig az épülő új városrészekben kapnak utcát. Meggyőződésem, hogy sem maga Illyés Gyula, sem pedig az ott lakók nem örültek volna annak, ha a Józsefhegyi út nemzeti költőnk nevét kapta volna. Ez pedig nem azt jelenti, hogy nem becsüljük meg Illyés Gyulát. Éppenséggel az ő szellemében cselekedünk.

SZABÓ T. ÁDÁM

VÉLEMÉNYEM SZABÓ T. ÁDÁM EGYIK UTCAELNEVEZÉSI JAVASLATÁRÓL

PAIS DEZSŐ ezerfelé ágazó érdeklődése még az utcaneveket is érintette egy-egy villanásnyi cikk erejéig /MNY. XXXIX, 264; I, 506--13/, de nem merek most órá hivatkozni, mikor SZABÓ T. ÁDÁM-mal vitába szállok, pedig meggyőződése, hogy az ő szellemében teszem, s nekem adna igazat. Nem is vitatkozom én tulajdonképpen most, hisz majdnem mindenben egyetértek SZABÓ T. ÁDÁM-mal, csak éppen „fölszisszenek”, mint ahogyan ő ezt előre gondolta, várta. /Ezt sem tenném, ha nem maradt volna ez a lap üresen e kötetben. Véleményem ugyanis csupán szerény részlete egy régóta foglalkoztató témának, amit a magyar nevek ritmusáról írnék majd egyszer./

Előttem szólónak az a javaslata készlet ellentmondásra, hogy a mai határokon kívül eső városnevek régi magyar nevei mellé vegyük esetleg föl utcaneveinkbe a mai nem-magyar elnevezéseket is. Azt hiszem, elsősorban a nacionalista szellem oldaláról várta a szésszenetet SZABÓ T. ÁDÁM, s én most mégis inkább névtanosi mi-voltomban vétózzom meg javaslatát.

Elsősorban gyakorlati szempontból nem érzem megfelelőnek a hosszú utcaneveket /nehézkések, bonyodalmak, kiejtésük, leírásuk egyaránt hosszúság; hosszú a tájékoztatási áttételük, tudati akcióláncuk stb./, de nyelvi szempontból is kifogásolhatók. HORVÁTH JÁNOS Versritmusú szólások a kötetlen beszédben /MNYTK. 100. sz./ című munkája több helyütt is megállapítja, hogy akaratlanul ritmikus beszédre, többnyire teljes ütemek 2/2, 4/4 stb. alkotására törekszik a nyelv a kötött szókapcsolatok terén. A nevekről nem beszél, de megfigyelhető ez a törekvés keresztnéveink alakulásában, aminek eredményeként többségük teljes és becézett alakjában is kétszótagúvá vált; családneveinkben, helyneveinkben stb. Ezért sem illenek bele utcanévrendszerünkbe a Népköztársaság útja, November hetedike tér, Vöröshadsereg útja stb. típusú nevek.

Ezek után talán érthető, hogy mint névtanós sem lelkesednék a Kolozsvár-Cluj-Napoca utca, Pozsonyi-Bratislavai út, Nagyvárad-Oradea tér stb. elnevezésekért.

HAJDÚ MIHÁLY